

Ali res morajo biti meje slovenskega jezika tudi meje slovenske književnosti? Ob romanih treh pisateljic

Mladen Pavičić

Szláv és Balti Filológiai Intézet, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Pojem slovenskega pisatelja, pesnika in dramatika se običajno povezuje z nastajanjem del v slovenskem jeziku. Tujejezične pesmi Franceta Prešerna in pregled slovenske književnosti Matije Čopa pričajo o tem, da je bil pogled na to vprašanje v njunem času drugačen. Prispevek ob tujejezičnih romanih treh uveljavljenih pisateljic razmišlja o tem, ali ti romani sodijo v slovensko književnost, in za vsakega od njih odkrije razloge, ki temu pritrjujejo.

Ključne besede: Brina Švigelj Mérat, Maja Haderlap, Erica Johnson Debeljak, tujejezična slovenska književnost

Pojem slovenskega pisatelja, pesnika ali dramatika običajno povezujemo s pisanjem v slovenskem jeziku. Kot je zapisal Janko Kos, je »[s]lovenska literatura [...] razvojna entiteta s prepoznavno trajno istovetnostjo samo tako, da se ohranja v istosti jezika, čeprav v še tako spremenjenih okoliščinah. [...] Drugačen je substrat nacionalnih literatur, ki jezikovno niso samosvoje, ampak jim daje odločilno istovetnost posebna geopolitična, zgodovinska in tradicijska določenost.« Take so književnosti, ki nastajajo v francoskem in angleškem jeziku izven Evrope, pa tudi irska književnost, ki je »večidel pisana v angleščini, tako da ji istovetnost daje šele posebna geopolitična, političnozgodovinska in duhovna tradicija« (Kos 2002: 2–3). Skladen s tem pojmovanjem je bil tudi *Temeljni akt Društva slovenskih pisateljev*, ki je v 9. paragrafu jasno določal temeljni kriterij članstva: »Član društva lahko postane vsak slovenski pisatelj (pesnik, prozaist, dramatik, esejist), ki piše v slovenščini.«¹ Leta 2010 se je ta kriterij spremenil, najverjetneje zaradi tega, ker v Sloveniji – podobno kot v drugih evropskih državah – živi vse več tujcev, med katerimi je bilo pred desetimi leti naštetih več kot 120 piscev (Dimkovska 2008: 76). Novi temeljni akt v 9. členu določa:

Član društva lahko postane vsak slovenski pisatelj (pesnik, prozaist, dramatik, esejist), ki piše v slovenščini ali tudi v kakšnem drugem jeziku, ali državljani Republike Slovenije oziroma pisatelj s pravico bivanja v Sloveniji, ki ni Slovenec po narodnosti, vendar piše v slovenskem ali v svojem maternem jeziku. Člani društva so lahko tudi slovenski pisatelji, ki ne živijo na območju Republike Slovenije, ne glede na državljanstvo, pod enakimi pogoji. (*Temeljni akt Društva slovenskih pisateljev*)

1 Stari temeljni akt so mi prijazno posredovali uslužbenci Društva slovenskih pisateljev.

Jezik torej ni več odločilni kriterij. Med tistimi, ki so najglasneje kritizirali spremembo, je bil Aleš Berger (2011). Opozoril je na stilistične (»takšen godljasti stavek po formalni plati ni v čast temeljnemu besedilu pisateljskega društva«) in logične (»onemogoča včlanjenje v Društvo slovenskih pisateljev pravzaprav le nekemu, ki ni Slovenec in ki hkrati ne piše v svojem maternem jeziku [...], vsem drugim ženam in možem peresa iz vsega sveta pa ponuja vrata široma odprta«) slabosti opredelitve, predvsem pa se ne strinja s spremembo stališča do pojma slovenskega pisatelja:

*Ko Temeljni akt Društva slovenskih pisateljev ukinja jezik kot osnovno razločevalno merilo slovenskega pisatelja in kot enakovrednega so-postavlja geografski vidik (kraj stalnega ali začasnega bivanja pišočega), pristaja – tudi – na poljubnost, naključnost in pretočnost dela članstva. [...] Tovrstna odprtost bi bila nadvse primerna, ko bi šlo za »Društvo pisateljev v Sloveniji« ali pa kar preprosto za »Društvo pisateljev« s sedežem v Ljubljani – ker pa imamo še zmerom opraviti z Društvom slovenskih pisateljev, se mi zdi v popolnem nasprotju z njegovim nazivom, tradicijo in *differentio specifico* besedne umetnine in njenega ustvarjalca. (Berger 2011: 13)*

Na njegovo razmišljanje je odgovorila Erica Johnson Debeljak. Po njenem mnenju gre za vprašanje, ki se je pojavilo z nastankom slovenske države – kaj v novih okoliščinah pomeni biti Slovenec: »Kaj pomeni biti Slovenec? Je to kri? Je to državljanstvo?« Po njenem mnenju Bergerjevo stališče sodi v preteklost:

Tako gladko zdrsne čez vse preobrazbe zadnjih dvajsetih let. Da, seveda, globalizacija in rastoče število hibridnih nesmislov, kakršna sem sama, pa Lidija Dimkova in Stanislava Repar (nove članice društva), pa tudi, kar je še bolj važno, vzpostavitev slovenske države in padajoča pomembnost jezika kot edinega nosilca slovenske identitete. [...] Kriterij Aleša Bergerja, da med slovensko identiteto in slovenskim jezikom vlada enačaj, je tako ozek, kakor da živimo leta 1980 ali celo 1910, ne pa leta 2011. (Johnson Debeljak 2011: 35)

Meni, da je vprašanje identitete celovit pojav, pri katerem ne gre samo za jezik, kar ponazori z lastnim primerom:

Sem pisateljica. Rodila sem se v ZDA. Pišem v angleščini. Torej moram biti ameriška pisateljica, kot so to Toni Morrison, Ernest Hemingway in Jonathan Franzen. Tako preprosto je to. A tu so še drugi elementi, ki jih je treba vnesti v zapisnik: tri od štirih knjig, ki sem jih objavila, so izšle le v Sloveniji; velika večina mojih bralcev je Slovencev; tematike mojih knjig so slovenske; sem slovenska državljanica; uradno ali ne, sem del slovenske skupnosti pisateljev, ne pa ameriške. Tako se mora priznati vsaj to, da sem na lestvici identitete med slovensko in ameriško (ali, če želite, od bele skozi sivo do črne) bližje temu, da sem slovenska pisateljica, kot je to Jonathan Franzen, čeprav je eno popoldne preživel v Sloveniji in opazoval ptice. Imam se bolj za slovensko pisateljico – na kar sem ponosna –, kot se bom kadarkoli imela za ameriško. (Johnson Debeljak 2011: 35)

Med reakcijami na ta dialog je zanimivo mnenje Josipa Ostija, ki od zbirke *Kraški narcis* (1999) piše poezijo v slovenščini. Podobno kot Berger je prepričan, da

je slovenski pisatelj »tisti, ki piše literaturo v slovenskem jeziku« (Plahuta Simčič 2012: 15).

O jeziku kot odločilnem kriteriju opredelitve slovenske književnosti sta razmišljala tudi člana komisije za dodelitev nagrade za najboljši roman leta kresnik:

Še bolj pereča je dilema, ali upoštevati tudi romane slovenskih avtorjev (slovenskih po rodu, državljanstvu ali kakem drugem kriteriju), ki niso bili napisani v slovenščini in so bili v slovenščino prevedeni: svoj roman *La dama bianca di Duino* je Dušan Jelinčič leta 2010 sam prevedel v *Belo damo devinsko* (slovenska bibliografija je kljub temu ne upošteva kot izvorni slovenski roman), Erici Johnson Debeljak (*Antifa cona*, 2012) in Maji Haderlap (*Engel des Vergessens*, 2011; *Angel pozabe*, 2012) pa sta romana iz angleščine oz. iz nemščine v slovenščino prevedla Andrej E. Skubic in Štefan Vevar; nobena od avtoric ni vključena v Cobissov sistem knjižničnega nadomestila in zanju ni mogoče preveriti izposoje. Sodobna literarna veda, ki pri izbiri svojega predmeta upošteva bralca in relativizira ekskluzivni kriterij slovenščine, si sicer prizadeva za enakopravno vključitev tujejezičnih romanov, v javnosti pa je njihova emancipacija problematična, ker nehote spodbuja pisanje v drugih jezikih namesto pisanja v slovenščini. (Perenič – Hladnik 2014: 213–214)

Opozorila sta torej, da vprašanje nikakor ni samo akademsko, saj ima kriterij jezika zelo konkretne posledice. Pisci, ki ne pišejo v slovenščini, lahko postanejo člani Društva slovenskih pisateljev in dobijo status samostojnega kulturnega delavca. Lahko se tudi potegujejo za pisateljske štipendije, a jih dobijo le redko (Pišek 2015: 20). V pravilnikih za dodeljevanje literarnih nagrad slovenski jezik običajno ni zapisan kot kriterij, a vsaj pomembnejše nagrade dobivajo dela, napisana v slovenščini.

V tem zapisu bom vprašanje meja slovenske književnosti obravnaval z analizo romanov treh tujejezičnih pisateljic.

Prva med njimi je najprej pisala v slovenščini in objavljala pod svojim uradnim imenom Brina Švigelj Mérat, od leta 1999, ko je izšel francoski prevod romana *Con Brio*, pa objavlja kot Brina Svit. Roman *Moreno* (2003) je prvi, ki ga je napisala v francoščini in sama prevedla v slovenščino. Prvoosebna pripovedovalka, ki ji je veliko do tega, da bi jo bralci istovetili z avtorico (v Parizu živeča Slovenka, avtorica nekaj romanov, mati dveh otrok itd.), pride v Toskano, da bi napisala ljubezenski roman v francoščini – dotlej je pisala v svojem maternem jeziku. Pisanje ji ne gre, se pa zaljubi, seveda nesrečno. Ena glavnih sestavin romana je razmišljanje o zamenjavi jezika. Najprej ugotovi, da se slovenščina in francoščina sijajno dopolnjujeta: »na eni strani cerebralna, precizen, kodificiran jezik, na drugi emocionalen, zelo elastičen in prožen« (Svit 2003: 16–17). Menjavo jezika utemeljuje s prereditvami stiki z materinščino, dvojezičnost pa v njej povzroča skrajna čustvena stanja:

In zdaj sem torej na tem, da zapustim ta jezik, za katerega sem se borila vsak dan v teh dvajsetih letih, odkar živim v Parizu? Kajti jezik se mora redno zalivati kot rastlino, sicer se posuši. V mojih dneh visokega sonca sem hvaležna usodi, da me je raztrgala na dve deželi in dva jezika, kajti dva je več kot eden. V mojih neskončno prečutih nočeh ne vem in raje molčim. (Svit 2003: 27)

Premišljuje o pisateljih, ki jih sprememba jezika ni osrečila (Nabokov, Cioran, Kundera), o enigmi Samuela Becketta, spomni se besed Danila Kiša, da v tej starosti ni mogoče spremeniti jezika (Svit 2003: 17–18), in svojega ljubljanskega prijatelja Petra, da bo selitev v Francijo zanjo pomenila konec, ker bo ostala brez jezika (Svit 2003: 45). Zaveda se, da njena francoščina »nima izbranosti in pravilnosti moje prevajalke, preciznosti kakšnega Hervéja Guiberta, muzikalnosti mojega jezikovnega svetovalca, neoklasične umirjenosti Huellebecqua, zadihanega ritma Christine Angot in lahko bi nadaljevala ...« (Svit 2003: 25).

Kljub nenehnim dvomom ji je vseč pisanje v jeziku, ki ga ne obvlada popolnoma, saj ji onemogoča jezikovni artizem in jo sili v neposrednost:

Potem je tu ta občutek, da sem ves čas na neosvojenem teritoriju, da se premikam po tleh, ki se mi spodmikajo pod nogami. Enostavno nisem gotova vase, v tem primeru mislim na svoje francosko uho. [...] Piruete, okrasje in drugačne verbalne virtuoznosti niso zame. V francoščini ne morem blefirati ali zavijati v celofan, kot se mi zna zgoditi v maternem jeziku. Stavki, ki nič ne pomenijo, ne pridejo v poštev. Ne iščem kakšnega posebnega sloga, napredujem tako, da poslušam zven mojih korakov. On je tisti, ki me vodi. Dokler je čvrst in prebujen, dokler mi je pogodu njegov ritem, grem lahko naprej in mu zaupam. [...] In vendar obstaja poseben čar pri pisanju v tujem jeziku. Prisiljen si staviti na svojo ranljivost, pokazati svoje šibke točke, odstraniti blišč. Priznati: to je vse, kar lahko naredim. Nimam papirja za zavijanje daril, imam samo darila. (Svit 2003: 55–56)

Distanca, ki jo je pridobila s spremembo jezika, ji daje občutek svobode:

Odkar sem zaprta v svoj Torre in pišem v francoščini, sem odkrila marsikaj novega. Na primer: neke vrste osvobojenost. Končno lahko pišem o svoji mami, hladno suho, klinično, kot bi bila mama koga drugega, no, recimo, skoraj. To bi gotovo veljalo tudi za mojega očeta, brata, stare starše ali mamino domovino ... Ni mi ravno do tega, da bi pisala o njih, je pa dobro vedeti. Če hočeš pisati o svojih, je bolje izbrati drug jezik in ne tega, ki si ga dobil od njih, podedoval. (Svit 2003: 55)

Obhajajo pa jo tudi dvomi: »Ali se lahko podaš v nov jezik, kot se podaš na novo pot? Nova pot za novo destinacijo? Ali nove destinacije res obstajajo? Pogreznem se v globok gozd dvomov, ki je v tem trenutku moja edina destinacija.« (Svit 2003: 93)

Sprašuje se tudi o svoji identiteti: »Če sem začela pisati v francoščini, si rečem, je najbrž to tudi zaradi tega, ker hočem pokazati svoj pravi, svoj današnji obraz, ta, ki se je spremenil v vsem tem času, odkar živim v Parizu, ki se nemara spreminja v tej noči« (Svit 2003: 64).

In tu je kleč. Baronesa, lastnica posesti, ki deluje kot *writers retreat* in je prizorišče romana, jo ima za Parižanko, Slovenko, ki živi v Parizu, Francozinjo slovenskega porekla, proglasi pa jo tudi kar za Francozinjo. Vendar se ona s tem ne strinja, ugotavlja, da pravzaprav ne pripada nobenemu narodu več, da je *izven*:

Ne, nič nisem od vsega tega. Očitno sem morala priti v Santa Maddaleno [...], da sem nenadoma razumela. Nisem več Jugoslovanka, nisem več prava Slovenka, nisem prava Francozinja ... Sem *extracomunitaria*, *extracomunitaria* kot Mohamed in Milika. (Svit 2003: 92–93; Mohamed in Milika sta Maročan in Albanka, ki delata na posesti.)

Nima se za emigrantko, saj redno obiskuje domovino, kar ima poleg prednosti zanjo kot pisateljico tudi slabosti:

Da ne bo pomote, jaz nisem izgnanka [...]. Na vsak način sem zmeraj prosto krožila med obema deželama, naš avto pozna pot na pamet. Čeprav, je treba povedati, je pozicija eksila veliko ugodnejša in udobnejša za literaturo, kot moja v avtu, ki pozna na pamet pot med Ljubljano in Parizom, oziroma pozicija riti med dvema stoloma. (Svit 2003: 97)

Do podobnih ugotovitev je prišla tudi Silvija Borovnik v razpravi, ki te romane obravnava z drugih zornih kotov (Borovnik 2012a: 74–75).

Po tem prelomnem romanu pisateljica piše svoja dela v francoščini in jih sama prevaja v slovenščino. V njenih romanih je vedno kaj slovenskega. Slovenskost romana *Un coeur de trop/Odveč srce* (2006) je zelo očitna, saj se dogaja na Bledu, veliko bolj pa je pretanjena v romanu *Une nuit à Reykjavík/Noč v Reykjavíku* (2011/2013), v katerem je omenjena »mlada Slovanka, Rusinja ali Ukrajinka« (Svit 2013: 52) – avtorici zvesti bralec ve, da gre za Slovenko. Posebno pozornost si zasluži še *Visage slovène/Slovenski obraz* (2013/2014), fotografij polna reportažno-esejistična knjiga o njenih srečanjih z argentinskimi Slovenci, v kateri za kontrast slovenskim povojnim emigrantom služi *Dnevnik* Witolda Gombrowicza. Na začetku vsebuje zanimivo misel avtorice o lastnem prevajanju svojih romanov:

Slovenski obraz je šesta knjiga, ki sem jo napisala najprej v francoščini in se je nato lotila še v slovenščini: kar pomeni isto knjigo napisati še enkrat, jo preleti iz enega jezika v drugega z vso svobodo, ki jo omogoča avtorstvo, upoštevati različen duh dveh jezikov, povedati po slovensko stvari malo drugače, kot se jih pove po francosko. In istočasno uživati redki privilegij, ki ga v navadnem, vsakdanjem življenju nimamo: da se lahko vrnem in nekaj, kar se mi zdi ne najbolj posrečeno ali celo slabo, enostavno popravim. (Svit 2014: 9)

Od romanov, ki jih obravnavam v tem zapisu, je najmanj dvomov o slovenskosti del Brine Švigelj Mérat, verjetno zaradi tega, ker jih sama prevaja v slovenščino. Poleg tega je v njih vedno več elementov, ki jih povezujejo s Slovenijo in slovenstvom – prizorišče, ena izmed oseb, lahko glavna, ki je lahko prvoosebni pripovedovalec, pa tudi hrepenenje. Vanesa Matajč je v spremni besedi k romanu *Con Brio* najprej opozorila na pomen, ki ga hrepenenjski razsežnosti številnih slovenskih literarnih del pripisuje slovenska literarna zgodovina: »[slovenskega] romanesknega junaka naj bi tako ali drugače karakterizirala ne 'akcijskost', aktivna volja in sila spreminjanja sveta, temveč hrepenenjskost« (Matajč 1998: 165), nato pa ugotovila, da ima glavna oseba romana, Tibor, na koncu le še identiteto

hrepenenjca. Sledi ugotovitev, »da Brina Švigelj Mérat s svojim tipom junaka kljub dolgoletnemu življenju na tujem ostaja znotraj duhovnih karakteristik slovenske književnosti« (Matajc 1998: 166). Na hrepenenjsko razsežnost *Navadnih razmerij*, *Morena*, *Slovenskega obraza* in *Noči v Reykjavíku* opozarja tudi Silvija Borovnik (Borovnik 2016: 39–44).

Dela Brine Švigelj Mérat se v Sloveniji dobro prodajajo in so pogosto izposojana iz knjižnic (npr. leta 2017 1265-krat – Cobiss – Knjižnično nadomestilo), o njih nastajajo številne recenzije in diplomske naloge.

Maja Haderlap je najprej pisala poezijo v slovenščini, pozneje pa v nemščini – te pesmi so izšle v trijezični zbirki *Gedichte – Pesmi – Poems* (1998). Leta 2011 je izšel v nemškem jeziku napisani roman *Engel des Vergessens*, leto pozneje pa njegov slovenski prevod izpod peresa Štefana Vevarja *Angel pozabe*. Nato sta izšla zbirka njenih nemških pesmi *Langer Transit* (2014) in njen slovenski prevod *Dolgo prehajanje*, ki je prav tako delo Štefana Vevarja.

V njenem do zdaj edinem romanu prvoosebna pripovedovalka z avtobiografskimi potezami pripoveduje o svojem življenju, ki ga prepleta s pripovedmi svojih staršev in starih staršev. Tema teh pripovedi je najpogosteje 2. svetovna vojna, ko so se njeni predniki v želji po ohranitvi svoje identitete vključili v boj proti nacistom:

V preteklosti je moja družina postala nacionalno angažirana družina, saj se je bila primorana odzvati, ko je bila ogrožena zaradi svoje pripadnosti, ko je šlo za njeno fizično preživetje. Ali pozabiti na jezik in kulturo in se utopiti v nemštvu ali pa se braniti in vzeti nase uničujoče posledice. Odločila se je za skupno delovanje z uporniki iz Slovenije, ki so organizirali boj. V času največje katastrofe je skupaj s Slovenci postala del evropskega boja proti fašizmu, verjela je v prihodnost, v osvoboditev in v združenje Slovencev, potem ko se je po priključitvi Avstrije nemškemu Rajhu brez varstva znašla v državi, ki jo je hotela pregnati in izbrisati. (Haderlap 2012: 163–164)

Na koncu osemdesetih let, v času razpadanja Jugoslavije in rodoljubne evforije Slovencev, pripovedovalka preživi leto v Ljubljani in ugotovi, da se v njej kljub vsemu počuti tujko. Po vrnitvi na Koroško skuša z literarno revijo utrditi vezi med Slovenci z obeh strani meje, a ji ne uspe. Zaposli se v celovškem gledališču in opazi, da je v njenih zapisih vse manj slovenščine:

Med mojim delom pri Celovškem gledališču se slovenščina umika iz mojih besedil. Nekega dne ugotovim, da je v mojih zapiskih in beležkah ni več, da se je izselila iz predalov, da je zapustila mojo pisalno mizo in vzela s sabo svoje najlepše obleke. Užaljena je odvihrala, lepotica, sita mojega skakanja čez plot, pomislim tistega dne, ko mi sprememba odpre oči. Tuhtam, ali se je z jezikom, ki se je pobral od mene, spremenilo tudi moje mišljenje, ali mi je skupaj z jezikom, ki mi je zrasel v ustih in mi položil verigo v dlan, da lahko vlečem k sebi svet, tudi ta spet spolzel iz rok? Bi morala prej zapustiti nedoločen, izpostavljen svet med jezikoma, ki me je dolgo pehal sem in tja in ki ni poznal nobene brezpogojnosti, denimo pisanja v enem jeziku s svojim razrešujočim ali – ali? Na zunaj vse ostane nespremenjeno, vse je kakor prej. Slovenske knjige stojijo, kjer so stale prej. Slovenskega jezika ne pozabim, ne opustim, ne zatajim. Nič se na tihem ne premakne.

Samo nekaj neoprijemljivega, za zrak prepustnega se prelomi. Samo vrstice mojih pesmi zdrsnjejo v novo obleko in se razgledajo po drugih krajih, ker hočejo ubežati nikogaršnji deželi za mejo. (Haderlap 2012: 170)

Po izidu obravnavanega romana je v intervjuju poudarila še dve plati pisanja v nemščini:

Z nemščino živim. Je tudi moj jezik refleksije. Takšne so pač moje normalne življenjske okoliščine. Meni je nemščina pravzaprav pomagala, da se lotim te teme, kajti jezik mi je pomagal ohranjati distanco. Na drugi strani pa je v nemščini napisanih veliko del o času nacionalsocializma. Znotraj tega jezika je visoka raven razmišljanja o tej tematiki, kar mi je tudi koristilo, ko sem se lotila teksta. So pa v knjigi tudi slovenski izrazi. Ko ustvarjaš tekst, ustvarjaš nov organizem. Dejstva so samo material, medtem ko pišeš, pa ustvarjaš nekaj novega. Poleg tega pa skozi to dvojezično prakso življenja včasih niti ne čutim nekih razlik. Pri meni se to tako lepo pretaka. Nimam občutka preskoka iz enega v drug jezik. (Horvat 2011)

Svoj roman je tudi označila kot »zelo slovenski tekst, a napisan v nemščini« (Kosmos 2013: 21).

Roman je na nemškem govornem področju izjemno uspešen, morda bolj od katerega koli slovenskega literarnega dela. Odlično se prodaja (že prvo leto je bilo prodanih petdeset tisoč izvodov), v Avstriji je dobil številne nagrade,² preveden je v italijanščino, francoščino in angleščino, po zaslugi tega romana so številni Avstrijci dojeli, za kaj gre koroškimi Slovincem, avstrijski in nemški bralci, med katerimi je bil tudi predsednik Heinz Fischer, obiskujejo pisateljico rodno vas, njeni koroški rojaki pa se ji zahvaljujejo, da je v romanu izrazila njihova najgloblja občutja (Borovnik 2012b: 13, Bratož 2012; Jezernik 2011: 24).

Po zaslugi tega romana je Haderlapova postala članica elitne pisateljske akademije *Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung* (Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung – Mitglieder), prav tako pa je od 1. junija 2017 dopisna članica Slovenske akademije znanosti in umetnosti (SAZU – Člani), februarja 2018 pa je bil *Angel pozabe* izbran za slovenski roman na maturi leta 2019 (Državni izpitni center: Razpis tematskega sklopa iz književnosti za izpit splošne mature iz slovenščine 2019), kar kaže na dejstvo, da ga precejšen del strokovne javnosti obravnava kot del slovenske književnosti, odločitev pa utegne izzvati burne reakcije.

Obravnavani roman torej izraža najgloblje probleme koroških Slovincem. Če ga obravnavamo kot del slovenske književnosti, nedvomno sodi med njena najsijajnejša dela – o njegovih kvalitetah pričča tudi njegov mednarodni uspeh.

² Dosljej je prejela nagrado Ingeborg Bachmann (Ingeborg-Bachmann-Preis, 2011), knjižno nagrado fundacije Ravensburger Verlag (Buchpreis der Stiftung Ravensburger Verlag, 2011), nagrado Bruna Kreiskyja za politično knjigo (Bruno-Kreisky-Preis für das politische Buch, 2011), Raurisovo literarno nagrado (Rauriser Literaturpreis, 2012) in nagrado Vinzenza Rizzija (Vinzenz-Rizzi-Preis, 2013).

Kalifornijka Erica Johnson Debeljak se je leta 1993 pri dvaintridesetih poročila s Slovencem in preselila v Ljubljano. Najprej je objavila dve esejistični knjigi in zbirko kratke proze, nato pa avtobiografsko delo, ki je izšlo najprej v angleškem izvirniku pod naslovom *Forbidden bread* (2009 – to je njena edina knjiga, ki je izšla v angleščini), nato pa še v slovenščini kot *Prepovedani kruh* (2011). Predmet tega prispevka sta njeni zadnji knjigi, romana *Antifa cona* (2012) in *Tovarna koles* (2015).

V njenem primeru je vzrok za pisanje v jeziku, ki ni slovenski, preprostejši kot pri ostalih dveh avtoricah – njena slovenščina ni na ravni, ki bi ji omogočala pisanje knjig. V obravnavanih romanih ne piše o težavah z narodno identiteto in izbiro jezika pisanja, njene junake pa bi le s težavo identificirali z avtorico. O njenem prepričanju, da je slovenska pisateljica, sem pisal že na začetku prispevka.

V romanu *Antifa cona* (2012; prevod Andrej Skubic) mednarodna skupina strokovnjakov v bližini mesta, katerega ime ni omenjeno, a v njem ni težko prepoznati Nove Gorice, išče sledi med- in poveljnih pobojev in najde sveže truplo, glavni junak, inšpektor Suban pa takoj osumi skupino najstnikov. Kot je ugotovila kritičarka Tina Vrščaj, se roman »loteva aktualnih družbenih problemov«, ki bi jih »lahko uvrstili v tri sklope, ki se nenehno prepletajo in zrcalijo drug drugega«. Prvi sklop je odraščanje precej razvajenih najstnikov, drugi odnos domačinov do pobojev, tretji pa odnos domačinov do beguncev (Vrščaj 2012: 19).

V *Tovarni koles* (2015; prevod Maja Novak) inšpektor Suban v mestu, katerega ime ni omenjeno, a v njem ni težko prepoznati Ljubljane v času prve gospodarske krize 21. stoletja (številne dogodke romana, npr. protivladne demonstracije in padec vlade lahko natančno umestimo v čas in prostor), išče svojo izginulo hčerko. V romanu najdemo tri pripovedovalce. Prvi je »objektivni« tretjeosebni pripovedovalec, ki poroča o »aktualnih« dogodkih, drugi Subanovi glasni monologi, ki bralca seznanijo z njegovim preteklim življenjem in razmišljanjem o sebi, tretji pa notranji monologi njegove hčerke, ki bralca seznanijo z njenim preteklim življenjem in trenutnim slabim počutjem, ne razkrijejo pa mu, kje se nahaja in kaj se z njo dogaja.

Obravnavana romana Erice Johnson Debeljak sta me prepričala, da sta del slovenske književnosti, čeprav sta bila napisana v angleščini, saj se dogajata na ozemlju Slovenije, njuna tema pa so problemi slovenske družbe v času njenega izida – zločini, storjeni med 2. svetovno vojno in po njej ter današnji odnos do njih, gospodarska kriza, slabe perspektive za mlade, ki zaradi tega odhajajo v tujino, korupcija, odnos do beguncev itd. Če se strinjamo z mnenjem, da literarna dela obstajajo tako, da so brana (Kos 2001: 57–59), ta romana obstajata samo v slovenščini, saj sta ju v izvirniku brala samo prevajalca.

Kot je razvidno iz mojega prispevka, na Slovenskem dandanašnji ni soglasja glede vprašanja, ali so meje slovenskega jezika tudi meje slovenske književnosti. Klasika France Prešeren in Matija Čop sta menila, da so te meje širše, saj je Prešeren pisal in objavljajl pesmi tudi v nemškem jeziku, Čop pa je v svojem pregledu slovenskega slovstva uvodoma napovedal, da »mora upoštevati tudi dela, ki so jih naši rojaki spisali v tujih jezikih (latinsko, nemško etc.)« (Čop 1986: 12), in svojo napoved tudi uresničil, resda z neleposlovnimi deli slovenskih piscev (uvodoma med drugim omenja Žigo Herbersteina, Jurija Vego in Janeza Vajkarda Valvasorja).

Kot je razvidno iz pričujočega zapisa, ki je nastal na temelju dveh še neobjavljenih poljsko pisanih prispevkov (predstavil sem ju na konferencah krakovske slavistike »Słowiańskie przyjemności«, in sicer oktobra 2016 prispevek o tukaj obravnavanih romanih, leto pozneje pa prispevek o Prešernovih nemških pesmih), v Sloveniji še ni soglasja glede tega, ali lahko leposlovna dela, ki so nastala v drugih jezikih, upoštevamo kot del slovenske književnosti. Ko sem začel brati obravnavane romane, nisem imel vnaprej izdelanega mnenja o zastavljenem vprašanju, romani pa so me prepričali, da so meje slovenske književnosti širše od meja slovenskega jezika. Ker bi želel, da bi moje razmišljanje dobilo možnost, da bi na koga vsaj malo vplivalo, se mi je zdelo nujno, da ga objavim tudi v slovenščini. Dopolniti sem ga hotel tudi s poročilom o tem, kako v Franciji, Avstriji in ZDA gledajo na razmerje med jezikom, v katerem nastajajo literarna dela, in mejami nacionalnih književnosti. Ko sem se začel poglobljati v problematiko, sem hitro ugotovil, da se v vseh treh državah glede tega mnenja močno razhajajo, podrobnejše poročanje o tem pa močno presega meje tega zapisa.

Literatura

- BERGER, Aleš, 2011: Društvo vseh jezikov. *Pogledi 2/20*, 13.
- BOROVNIK, Silvija, 2012a: *Književne študije*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta (Mednarodna knjižna zbirka Zora; 85).
- BOROVNIK, Silvija, 2012b: O partizanstvu na Koroškem. *Delo 54/234*, 13.
- BOROVNIK, Silvija, 2016: Literarno-jezikovna polifonija in jezikovni prestop v literaturi Brine Sviti. ZUPAN SOSIČ, A. (ur.): *Drugačnost v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 38–45.
- BRATOŽ, Igor, 2012: Roman Angel pozabe Maje Haderlap tudi v slovenščini. *Delo 54/234*, 13.
- Cobiss – Knjižnično nadomestilo, <http://home.izum.si/cobiss/nadomestilo/Nad-Seznam.asp?Leto=2017&Tabela=1&Status=0> [Dostop: 22. 4. 2018].

- ČOP, Matija, 1986: *Pisma Matija Čopa*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Deutsche Akademie für Sprache und Dichtung – Mitglieder, <https://www.deutschekademie.de/de/akademie/mitglieder/> [Dostop: 22. 4. 2018].
- DIMKOVSKA, Lidija, 2008: Položaj literarnega dela priseljencev v Sloveniji. ŽITNIK SERAFIN, J. (ur.): *Večkulturna Slovenija. Položaj migrantske književnosti in kulture v slovenskem prostoru*. Ljubljana: ZRC SAZU, 75–108.
- Državni izpitni center: Razpis tematskega sklopa iz književnosti za izpit splošne mature iz slovenščine 2019, <https://www.ric.si/mma/Izbor%20umetnostnih%20besedil%202019%20SLM%20razpis%20TS%202019%20%20%20ifirano/2018020611545612/> [Dostop: 21. 6. 2018].
- HADERLAP, Maja, 2012: *Angel pozabe*. Maribor: Litera; Celovec: Drava.
- HORVAT, Marjan, 2011: Maja Haderlap: »Rasla sem z občutkom, da moram ves čas dokazovati svojo eksistenco«, <http://www.mladina.si/86695/maja-haderlap-rasla-sem-z-obcutkom-da-moram-ves-cas-dokazovati-svojo-eksistenco/> [Dostop: 22. 4. 2018].
- JEZERNIK, Jerneja, 2011: Angel pozabe je postal moja pripoved. *Pogledi* 2/20, 24–26.
- JOHNSON DEBELJAK, Erica, 2011: Sem slovenska pisateljica, ne pišem v slovenščini. *Pogledi* 2/24–25, 35.
- JOHNSON DEBELJAK, Erica, 2012: *Antifa cona*. Ljubljana: Modrijan.
- JOHNSON DEBELJAK, Erica, 2015: *Tovarna koles*. Ljubljana: Modrijan.
- KOS, Janko, 2001: *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS.
- KOS, Janko, 2002: Uvod v historično-tipološko sistematiko literarnega razvoja. *Primerjalna književnost* 25/2, 1–21.
- KOSMOS, Iva, 2013: Zasajena v otroštvu. *Dnevnik* 63/12, 21.
- MATAJC, Vanesa, 1998: Spremnna beseda. ŠVIGELJ-MÉRAT, B.: *Con brio*. Ljubljana: Nova revija.
- PERENIČ, Urška, HLADNIK, Miran, 2014: Literarno nagrajevanje na primeru kresnika. *Jezik in slovstvo* 59/2–3, 209–221.
- PLAHUTA SIMČIČ, Valentina, 2012: Slovenski pisatelji, ki pišejo v slovenščini ali pa tudi ne. *Delo* 54/19, 15.
- PIŠEK, Mojca, 2015: Pisateljske štipendije za nekatere redna renta, ki jo delijo v formalno-pravni megli. *Dnevnik* 65/87, 20.
- SAZU – Člani, <http://www.sazu.si/clani/maja-haderlap> [Dostop: 23. 4. 2018].
- SVIT, Brina, 2003: *Moreno*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- SVIT, Brina, 2013: *Noč v Reykjavíku*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- SVIT, Brina, 2014: *Slovenski obraz*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Temeljni akt Društva slovenskih pisateljev, <https://www.drustvo-dsp.si/wp-content/uploads/2016/07/TEMELJNI-AKT-DSP.pdf> [Dostop: 22. 4. 2018].

VRŠČAJ, Tina, 2012: Prozorno. *Pogledi* 3/19, 19–20.

Summary: The Limits of My Language Are the Limits of My World. Do the Limits of Slovene Language Have to Mean the Limits of Slovene Literature?

The notion of a Slovene writer, poet, and playwright is usually associated with creation of works in the Slovene language. The work of France Prešeren and Matija Čop proves that the view on this issue was different in their time. The article about foreign language novels by three renowned writers considers whether these novels are a part of Slovene literature and discovers the reasons for this statement for each of them.

Keywords: Brina Švigelj Mérat, Maja Haderlap, Erica Johnson Debeljak, Slovene literature in foreign language